

Anton Popovič,

génius

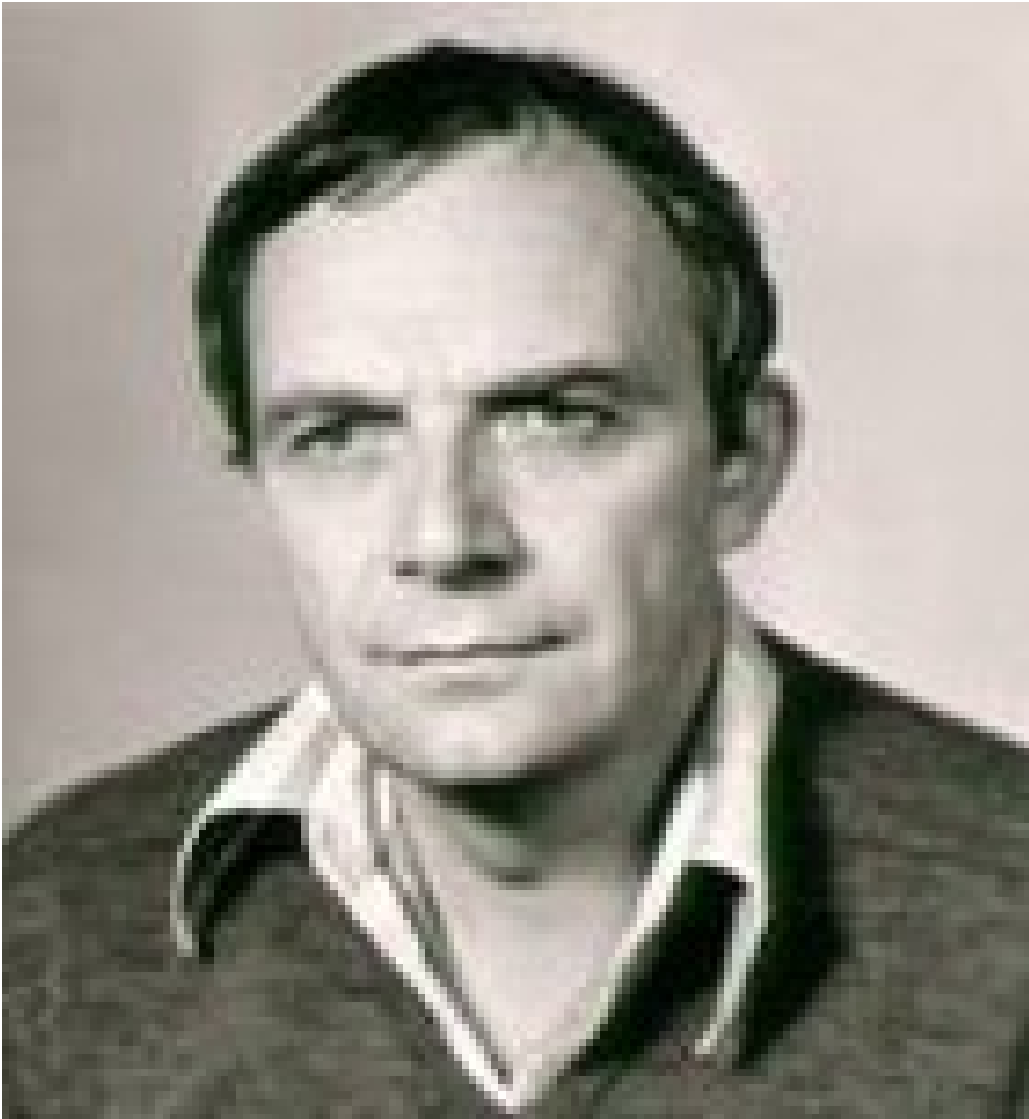
slovenskej translatológie

Prof. PhDr. Anton Popovič, DrSc.
(1933 – 1984)

zakladateľ:

**konceptie integrálnej vedy o
preklade,**

**slovenskej teórie umeleckého
prekladu**

Preklad a výraz (1968)

- Prvá publikácia o umeleckom preklade ako druhu literárnej umeleckej tvorby,
- O umeleckej interpretácii (v preklade),
- Historický prehľad praktickej a teoretickej aktivity v oblasti umeleckého prekladu na Slovensku

Situácia v 60. rokoch

- Bohatá prekladateľská produkcia
- Úcta k literatúre a kultúrnemu dedičstvu
- Dotovanie kultúry verzus bariéry
- Prekladatelia – filológovia
- Nedostatočné teoretické zázemie a skepsa praktikov

Zásady slovenskej prekladateľskej školy (praktické inštrukcie pre prax)

- Zásada textovej úplnosti
- Zásada významovej úplnosti
- Zásada formálnej totožnosti
- Zásada dobrej slovenčiny (spolu s funkčným používaním nespisovných prvkov)
- Zásada uprednostňovania významu pri kolízii významovej a formálnej totožnosti

Vstup vedy do prekladateľstva

- **Pramene:**

(- Levého teória)

1. **Dionýz Ďurišin:** literárna komparatistika
2. **František Miko:** štýl (výrazová sústava)
3. **Anton Popovič:** Levý obohatený o komunikačný, semiotický a štylistický rozmer

Popovičova teória

- *Dynamika prekladu: preklad ako proces*
- 2 roviny (ústredné zložky poetiky umeleckého prekladu):
  - Rovina komunikačného procesu
  - Rovina textu
- Metakomunikačný kontext prekladu
- Semiotický aspekt prekladu
- Otázky prekladateľského štýlu

Prekladateľstvo v 70. rokoch

- 1900 evidovaných prekladateľov (Litfond)
- od r. 1970 Univerzita 17.nov. – univerzitné vzdelávanie prekladateľov a tlmočníkov
- Nitra: Kabinet literárnej komunikácie a experimentálnych metodík
- **A. Popovič:**
- Poetika umeleckého prekladu (1971)
- Teória umeleckého prekladu (1975)

Teória umeleckého prekladu

1. Metodologické a komparatistické otázky teórie prekladu
2. Preklad ako komunikačný proces
3. Štruktúra prekladového textu
4. Komunikácia v štýle prekladu
5. Problémy semiotiky prekladu
6. Kontexty prekladu
7. Záver o praxeológii prekladu

Zložky integrálnej vedy o preklade

Popovič 1975

1. Všeobecná teória p.

a/ teória ústnych foriem p.

b/ teória písomných f.p.

c/ teória strojového p.

2. Špeciálna teória p.

A. Teória vedeckotechn. p.

B. T. p. Publicistických textov

C. T. p. Literárnych textov:

- veršovaných
- prozaických
- dramatických
- biblických a sakrálnych

3. Praxeológia prekladu

Sociológia p.

Redakčná prax p.

Metodológia kritiky p.

4. Didaktika prekladu

Výcvik prekladateľa

Pomôcky prekladateľa

Veda o preklade (Holmes 1972)

Veda o preklade (Holmes 1972)							
teoretická				aplikovaná			
teoretická			deskriptívna				
všeobecná	parciálna	preklad ako produkt	preklad ako proces	funkcia prekladu	didaktika prekladu	pomôcky prekladateľa	kritika prekladu
médium (humánny, strojový preklad, tlmočenie)	oblasť (jazyková, kultúrna, páry)	rovina (od slova po text)	žáner textu (umel., odb., vede c. a p.)	čas (synchr., diachr. preklad)	špec. probl. (invariant, ekvival. a p.)		

Popovič, Miko: vstup **štylistiky** do výskumov prekladu

- klasifikácia žánrov prekladu na štylistickom princípe
- 4 primárne štylotvorné výrazové kategórie:
  - OPERATÍVNOSŤ (orientácie reči na komunikáciu, vzťah autor → príjemca)
  - IKONICKOSŤ (zameranie reči na vyjadrenie, zobrazenie, „autor o veci“)
  - POJMOVOSŤ
  - ZÁŽITKOVOSŤ

Výrazové kategórie

– skupiny jazykových prostriedkov, ktoré majú spoločné výrazové vlastnosti, kvality;

Základné výrazové kategórie:

OPERATÍVNOSŤ – IKONICKOSŤ

Kombinatorika ako triedenie

	O	P	Z	I
Preklad slovesného štýlu (umel.preklad)	-	-	+	+
Preklad vedeckého štýlu (odb.preklad)	-	+	-	+
Preklad publicistického štýlu	+	+	(-)	-
Preklad náboženského štýlu	+	-	+	(+)

Teória umeleckého prekladu v interdisciplinárnej perspektíve

- Teória prekladu:
  - dejiny prekladu
  - dejiny literatúry
  - kritika prekladu
  - literárna kritika
  - praxeológia prekladu
  - kultúrna politika

Porovnávacía lingvistika

Porovnávacía štylistika

Teória literárneho prekladu

Teória literárnej komparatistiky

Teória literatúry

Interdisciplinárnosť teórie umeleckého prekladu

Komparatistika

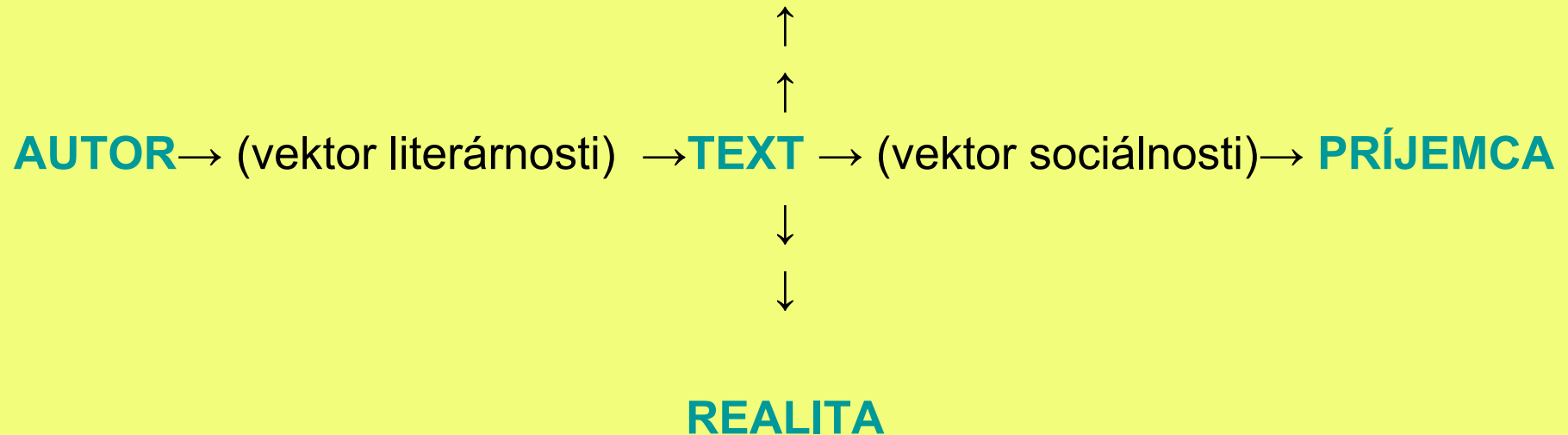

Štylistika

Literárna veda

Preklad ako komunikácia

Iný text/súbor textov

Viacnásobná komunikácia

Protokomunikácia (prototext)

(prvotná komunikácia,
originál – jeden z prototextov)

Metakomunikácia (metatext)

(druhotná komunikácia,
preklad – jeden z metatextov)

(Intertextualita)

Text obsahuje odkazy na iné texty, „echo“

Julia Kristeva - Francúzsko

Popovič, Bachtin (dialogicita umenia) – svoja línia

Prekladateľ: v napätí medzi autorom a virtuálnym čitateľom,

metóda prekladu závisí od (dobových) noriem a konvencií,

čitateľ: neuvedomuje si metatexualitu, vníma prototext

V celkovom kultúrnom kontexte je preklad forma metakomunikačnej činnosti, pretože v *systeme literárneho vzdelania* texty poskytujú komplexné informácie o origináli (napr. aj muzeológia, libreto...)

PREKLAD je vo svojej podstate metatext, *sekundárna komunikačná činnosť*.

Práca s metatextom si od tvorcu (prekladateľa) vyžaduje tieto postupy:

1. LOGIZÁCIA (vytvorenie logických vzťahov medzi jednotlivými elementami textu),
2. RACIONALIZÁCIA,
3. JENOZNAČNOSŤ,
4. ŠTANDARDIZÁCIA VÝRAZU

Konfrontácia originál – preklad: má aj **sociologickú** dimenziu

- Preklad je stretnutie:
- **MY** a/verzus **ONI**
- **VLASTNÉ** a/verzus **CUDZIE**
- 2 rôzne silné **KULTÚRY**
- Už výber diela, edičná prax majú aj sociologické pozadie

Logicky vzniká napätie medzi
cieľom a možnosťou realizácie,

nerovnaké podmienky „hry“,
jazykové, literárne kultúrne
odlišnosti:

nemôže dôjsť k identifikácii
dvoch kódov

Dosiahnutie funkčnej invariencie

- Niečo
(väčšina) z
textu sa
realizuje

- Čo sa v preklade z
originálu stratilo, treba
aspoň istým
spôsobom nahradiť

Jadro je invariantom textu,
dochádza k úbytkom (-), užitočnej
redundancii (+) = vyrovnávanie

*Princíp funkčných ekvivalentov predpokladá
slobodu prekladateľa pri výbere
prostriedkov, a preto nevyhnutne dochádza
k vypúšťaniu, zmenám a pridávaniu.*

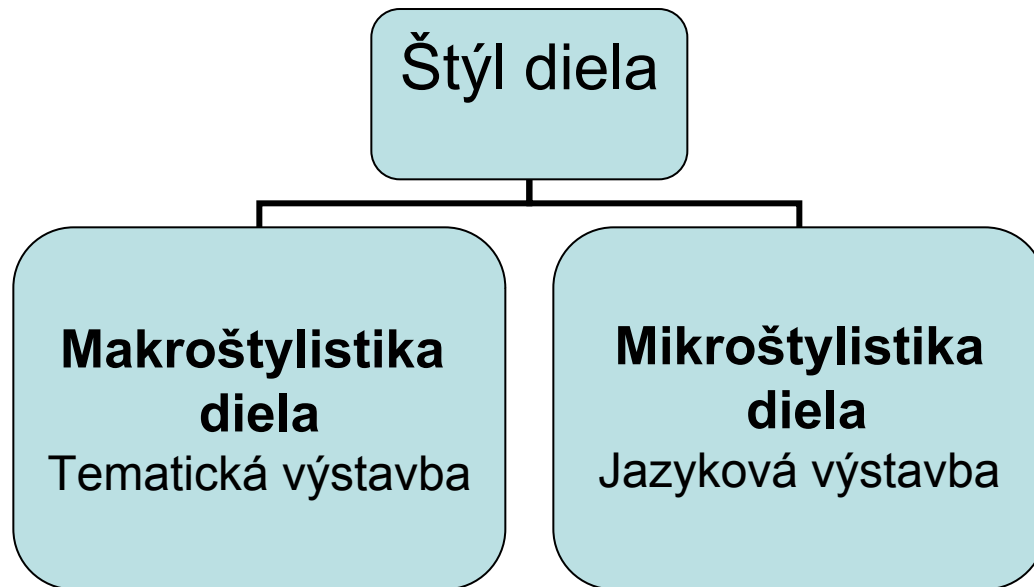
Legitímna snaha prekladateľa
vyrovnávať zmeny prvkov v
štruktúre textu sa nazýva

HOMEOSTÁZA ŠTRUKTÚRY.

VÝRAZOVÉ POSUNY (SHIFTS)

prekladateľské „manipulácie“

Posuny výrazu

**Makro-
(téma)**

```
graph TD; A[Makro-(téma)] --- B[Aktualizácia  
Zeitbezug]; A --- C[Lokalizácia  
Ortbezug]; A --- D[Adaptácia  
Sachbezug];
```

**Aktualizácia
Zeitbezug**

**Lokalizácia
Ortbezug**

**Adaptácia
Sachbezug**

Mikroštylistika

Jazyková výstavba

```
graph TD; A["Mikroštylistika  
Jazyková výstavba"] --- B["Výrazové  
zosilňovanie"]; A --- C["Výrazová  
zhoda"]; A --- D["Výrazové  
zoslabovanie"];
```

**Výrazové
zosilňovanie**

**Výrazová
zhoda**

**Výrazové
zoslabovanie**

Posuny na mikrorovine diela

- Výrazové zosilňovanie
- Výrazová zhoda
- Výrazové zoslabovanie
- Výrazová typizácia individualizácia
- Výrazová substitúcia, zámena
- Výrazová nivelizácia, strata

Štylistické postoje prekladateľa

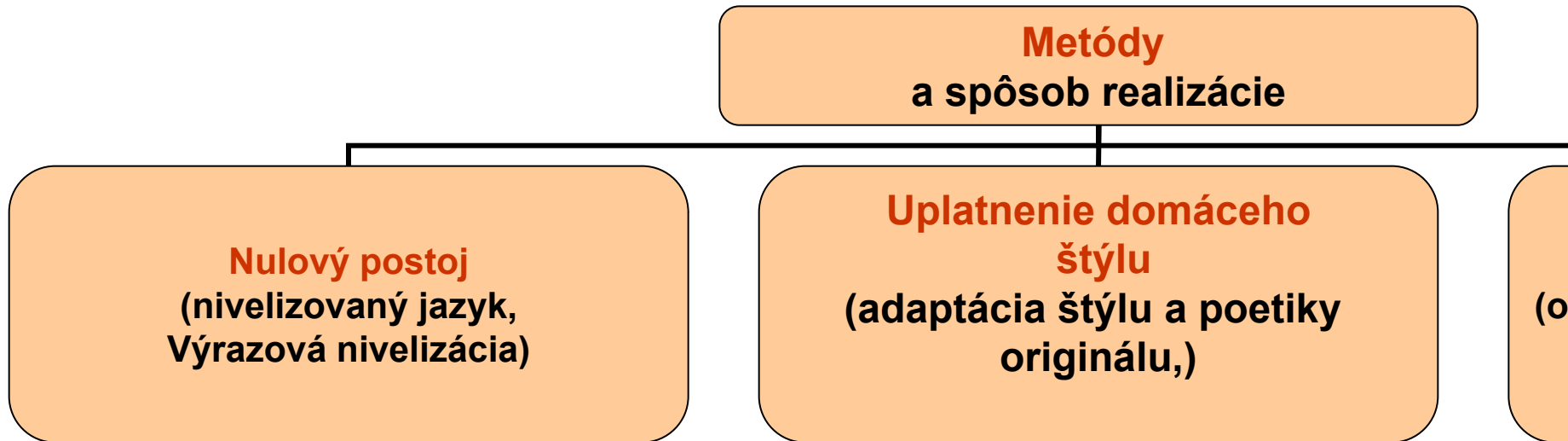
Vzťah k štylistickým vlastnostiam originálu
utváraný štylistickým cítením a
individuálnych sklonov prekladateľa

Konštitutívny posun = nevyhnutný

Individuálny posun (sklon prekladateľa)

Negatívny posun = neadekvátny, retardačný

Metódy prekladateľa

Problémy semiotiky prekladu

- **Čas**

- Medzičasový faktor v preklade

- **Kultúra**

- Medzikultúrny faktor v preklade

Čas v preklade

- Historizovanie v preklade (patinovanie)
(približovanie sa štýlu originálu,
preferovanie historických prvkov...)

Modernizovanie v preklade

(preferovanie aktuálnych tematických a
výrazových konotácií)

Kultúra v preklade

Exotizácia v preklade

(nezvyčajnosť, netradičnosť, výber prvkov typických pre kultúru originálu)

Naturalizácia v preklade

(umiestnenie do domácej kultúry)

Kreolizácia v preklade

(prekrývanie sa dvoch textov originálu a prekladu)

Popovičove prínosy:

„Rehabilitácia“ posunov

Kritika prekladu

Editorstvo

Praxeológia

Terminológia

Tímový duch – interdisciplinarita

Vizionár

Kritika prekladu

Kritika prekladu

a/ vzhľadom na jeho čitateľské kvality

b/ porovnanie prekladu s originálom z
hľadiska realizácie ideovo-estetických hodnôt
originálu

c/ ideovo-estetický prínos diela v kontexte
domácej literatúry

**Kritika ako nástroj hodnotenia produkcie a
recepce**

Terminológia vedy o preklade

Originál preklad. Interpretačná terminológia (1983)

- Prvý systematický terminologický slovník

Odrážovosť literatúry

1. Originál
2. Medzitéxtové nadväzovanie
3. Preklad
4. Veda o preklade